

М.М. ПЕРЕГРИМ, В.А. СОЛОМАХА

Ботанічний сад ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Тараса Шевченка
вул. Комінтерну, 1, м. Київ, 01032, Україна

ГЕРБАРІЙ БОТАНІЧНОГО САДУ ІМ. АКАД. О.В. ФОМІНА КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Ключові слова: гербарій, колектори, Ботанічний сад ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Ботанічний сад ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Тараса Шевченка — один з найстаріших центрів інтродукції та збереження фіторізноманітності в Україні. Однак донині установа не мала власного функціонуючого гербарію, вкрай необхідного для проведення наукових досліджень як у галузі інтродукції рослин, так і ботаніки загалом. Але ж слід зазначити, що до середини ХХ століття у Ботанічному саду існував досить великий гербарій, який, крім того, став основою для гербарію Ботанічного кабінету, а в подальшому — Гербарію Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (КІУ) у 20-х рр. ХХ ст. Пізніше, у 1946 р., з гербарних фондів Ботанічного саду Київського державного університету до гербарію Інституту ботаніки було передано колекції В.Г. Бессера, П.С. Роговича, І.Ф. Шмальгаузена та інших видатних дослідників.

Нещодавно у сховищах Ботанічного саду і центральному корпусі Київського національного університету (так званому Червоному корпусі), де зберігаються експонати Ботанічного музею університету, а також у бойлерній одного з лабораторних корпусів знайдено гербарні зразки вищих рослин, мохоподібних, грибів та лишайників. Як пізніше з'ясувалося, вони переважно датовані ХІХ сторіччям і є унікальні як у науковому, так й історичному аспектах.

Відтак активно розпочато інвентаризацію гербарних фондів, створення електронної бази даних гербарію, а також виготовлення та придбання необхідного обладнання і матеріалів для якісного зберігання й утримання унікальної колекції. За попередніми підрахунками, загальна кількість гербарних зразків становить близько 82 тис., зокрема: вищих рослин — майже 50 тис., грибів — 25 тис., мохів — 5 тис., лишайників — 1500. Вже опрацьовано понад 2 тис. гербарних аркушів вищих рослин, представлених близько 750 видами з 94 родин. Географія гербарних зразків досить широка, більшість із них зібрані у Східній Європі (сучасні території України, Росії, Польщі), на Кавказі, у Середній Азії і Сибіру, на Далекому Сході, є поодинокі екземпляри з

Румунії, Австрії, Німеччини, Італії, Іспанії, країн колишньої Югославії. З інвентаризованих матеріалів найстаріший гербарний аркуш датований 1846 роком, — це зразок *Lepidium latifolium* L., зібраний S.J. Gremiatschensky (напис на етикетці: Die Pflanzen der Bukejewschen Kirgisen-Horde. (Ryn-Peski Sanddunen, Gross. Bordo, Bisch-tau. Jakschibisch-tau, Arsagar, Baskuntschatskoje-See et cet.), найсучасніший гербарний аркуш датований 13 липня 1990 р., — це *Veronica incana* L., зібрана Л. Дібровою в Київській обл., на околицях с. Гвоздів. Переважна більшість гербарних зразків Ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету зібрана впродовж 1898—1910 і 1920—1941 рр.

Основними колекторами гербарію є П. Рогович (збори з Чернігівської, Полтавської, Київської, Волинської, Подільської губерній), В. Фінн (околиці с. Гуляй Поле Катеринославської губернії; з Уманського повіту Київської губернії; з м. Києва та його околиць, з Остерського повіту Чернігівської губернії; з Ляфлянської і Келецької губерній), М. Цингер (Полтавська, Люблінська, Келецька губернії, а також, разом з В. Фінном, — Уманський повіт Київської губернії), К. Golde (Крим), N. Puring (Крим, околиці Санкт-Петербурга, Польща), С. Vaenitz (Герцеговина, Румунія), Д. Сирейшиков (Крим), І. Сележинський (Чернігівська губернія, Остерський повіт), Є. Бордзиловський (Закавказзя), А. Окснер (околиці Єлизаветграда), Ю. Клеопов (Київський лісостеп, Середнє Придніпров'я), О. Соколовський (Донецький кряж, Приазовська і Подільська височини, Крим, Кавказ), Є. Полонська (Донецький кряж — разом з О. Соколовським, Подільська височина, Крим, Київська і Полтавська області, Абхазія — разом з І. Симоненком), І. Симоненко (Кавказ), Л. Діброва (Кавказ, Середня Азія, Карпати, Крим, Хомутовський степ, Київська, Житомирська, Львівська області), Н. Стеценко (Кавказ, Далекий Схід, Закарпаття). Треба зазначити, що у гербарії Ботанічного саду є незначні за кількістю збори О. Krebs, Є. Ісполатова, О. Єгорової, Д. Дузя, В. Казановського, І. Mlonosiewicz, Й. Пачоського, Т. Роопа, А. Думанського, П. Карасьова, С. Харкевича, А. Лазаренка, П. Оксіюка, З. Лавітської, Н. Лоскот, М. Попова, В. Шидловського, Л. Яскорської, С. Нестеренко, А. Чухна, А. Барбарича, А. Липи, О. Ромс, Г. Куковиці та багатьох інших ботаніків. Notae criticae на деяких гербарних аркушах свідчить про те, що матеріал опрацьовувався дослідниками. Так, поки що виявлені критичні зауваження О.В. Фоміна, Є. Бордзиловського, О.І. Соколовського, І. Крилової, є рослини, перевизначені А. Гросгеймом і А. Тахтаджяном.

Слід зауважити, що вагома частка гербарних фондів Ботанічного саду — це гербарії інших установ, імовірно, частково отримані за обміном та як ексикати. Так, виявлено гербарії Томського університету, Інституту ботаніки АН УРСР, Батумського ботанічного саду, Нікітського ботанічного саду, музею Вірменії, Вірменського ботанічного саду, Кримського педагогічного інституту, Імператорського Московського університету, Молотовського сільськогосподарського інституту та деяких інших. Є ряд цікавих, на наш погляд,

зразків, як, наприклад, гербарний аркуш з *Polygala major* Jacq. *β. anatolica* Chodat., зібраний у Закавказзі 16 липня 1901 р. П. Міщенком з етикеткою (далі — мовою оригіналу): «Гербарій Боржомського іменія ЕГО ІМПЕРАТОРСЬКАГО ВИСОЧЕСТВА Великого Князя Михаїла Николаевича» (№ 0000148), а також гербарний аркуш з *Trifolium lappaceum* L., зібраний на Кавказі 1/2.VI.1901 року В. Нгунієвськи з етикеткою (далі — мовою оригіналу): «Гербарій графини Е.П. Шереметевой» (№ 0000113).

У гербарії Ботанічного саду є збори видів рослин, занесені до «Червоної книги України» [4], з місцезнаходжень, що нині вважаються втраченими. Наприклад, три види з роду *Drosera* L., зібрані В.В. Фінном 28.08.1899 р. в околицях Рибного озера неподалік Києва (№ 0000763, 0000764, 0000766), або знахідка лісничого І. Сележинського *Neottianthe cucullata* (L.) Schlechter (за колектором, на етикетці *Habenaria cucullata* Hofft, *Gymnadenia cucullata* Rich), датована 5 серпня 1905 р., з Чернігівської губернії Остерського повіту Літківського лісництва (№ 00001390).

Додамо, що гербарій Ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Тараса Шевченка вже зареєстрований в Index Herbariorum і має акронім — *KWNU* [6]. Його куратором сьогодні є канд. біол. наук. М.М. Перегрим.

Відновлення гербарію Ботанічного саду Київського національного університету порушило питання щодо вивчення історії його створення і поповнення. Ця проблема висвітлюватиметься в іншій публікації, оскільки ще остаточно не досліджена. Однак зазначимо: про існування і функціонування гербарію Ботанічного саду в літературі є декілька прямих та опосередкованих згадок [1—3, 5].

Отже, з відновленням гербарію Ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Тараса Шевченка в Україні з'явилось ще одне цінне джерело для досліджень ботаніків та істориків науки. Сподіваємося, що за короткий проміжок часу вдасться створити повноцінні умови для збереження і функціонування цієї унікальної колекції.

1. Барбарич А.І. Гербарна справа на Україні // Укр. ботан. журн. — 1970. — 27, № 5. — С. 665—667.
2. Войтюк Ю.О., Бортняк М.М. Гербарій Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка / Гербарії України. — К.: Ін-т ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, 1995. — 126 с.
3. Сытник К.М., Блюм О.Б. Памяти Альфреда Николаевича Окснера (1898—1973) // Ботан. журн. — 1976. — 61, № 2. — С. 276—283.
4. Червона книга України. Рослинний світ. — К.: УЕ, 1996. — 608 с.
5. Чопик В.І., М'якушко Т.Я., Соломаха Т.Д. Гербарій. Історія, створення та функціонування. — К.: Фітосоціоцентр, 1999. — 130 с.
6. Index Herbariorum [електронне джерело]. — <http://sweetgum.nybg.org/ih/herbarium.php?irn=145574>.

Рекомендує до друку
С.Л. Мосякін

Надійшла 19.04.2007 р.

Н.Н. Перегрим, В.А. Соломаха

Ботанический сад им. акад. А.В. Фомина Киевского национального университета им. Тараса Шевченко

ГЕРБАРИЙ БОТАНИЧЕСКОГО САДА им. акад. А.В. ФОМИНА
КИЕВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА
им. ТАРАСА ШЕВЧЕНКО

В Ботаническом саду им. акад. А.В. Фомина Киевского национального университета им. Тараса Шевченко найден уникальный старинный гербарий. Публикуются данные о гербарной коллекции и первые результаты их обработки.

Ключевые слова: гербарий, коллекторы, Ботанический сад им. акад. А.В. Фомина Киевского национального университета им. Тараса Шевченко.

М.М. Peregrym, V.A. Solomacha

O.V. Fomin Botanical Garden, National Taras Schevchenko University of Kyiv

THE HERBARIUM OF THE O.V. FOMIN BOTANICAL GARDEN
OF NATIONAL TARAS SCHEVCHENKO UNIVERSITY OF KYIV

A unique historical herbarium was found in the O.V. Fomin Botanical Garden of National Taras Schevchenko University of Kyiv. Preliminary data about the herbarium collections and the first results of their assessment are reported in article.

Key words: herbarium, collectors, O.V. Fomin Botanical Garden of National Taras Schevchenko University of Kyiv.